

	Evropská volební studia European electoral studies	
	Institut pro srovnávací politologický výzkum Institute for Comparative Political Research	Vol. 2: #1 ISSN 1801-6545

Zpráva o konání workshopu „*Parliamentary Elections and Party Landscape in the Visegrád Countries*“

(Report on „*Parliamentary Elections and Party Landscape in the Visegrád Countries*“ Workshop)

Otto Eibl(eibl@fss.muni.cz)

Projekt "Evropská volební studia" byl zpracován v rámci Výzkumného záměru Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy České republiky "Politické strany a reprezentace zájmů v soudobých evropských demokraciích" (kód 0021622407).

Institut pro srovnávací politologický výzkum uspořádal na sklonku října loňského roku (27. 10. 2006) jednodenní mezinárodní workshop s názvem „*Parliamentary Elections and Party Landscape in the Visegrád Countries*“. Workshopu se zúčastnili zástupci politologické obce visegrádských zemí (za Českou republiku to byli R. Chytilík, M. Strmiska a J. Šedo, za Maďarsko Z. Enyedi a R. Tardos, za Polsko A. Antoszewski a A. Wołek a za Slovensko O. Gyárfášová, V. Krivý a M. Rybář) a odbornice na volební chování a volební systémy S. Birch z essexské univerzity.

Workshop byl rozdělen do dvou tematických bloků, které se částečně překrývaly a částečně doplňovaly: První nesl název „*Electoral Systems and Electoral Behavior – Persistent Volatility and Personalism or Clear Signs of Consolidation*“ a byl moderovaný S. Birch, druhý byl pojmenován „*Parliamentary elections 2005 - 2006 and the consolidation of party systems*“ a moderoval jej P. Pšejja (ISPO).

Konferenční den byl zahájen příspěvkem S. Birch, která reflektovala problematiku visegrádských zemí v širší komparativní perspektivě. Birch zdůraznila, že poslední volby v regionu (resp. první volby po vstupu visegrádských zemí do EU) potvrdily trend poměrně vysokého stupně konsolidace, což doložila pomocí kvantitativních indikátorů (snižující se podíl propadlých hlasů v důsledku mechaniky volebního systému, volební účasti, poměrně stabilního efektivního počtu stran, zvyšující se koncentrace stranického systému apod.) a poukázáním na „umírněnost“ volebních výstupů (ve smyslu absence extrémních hodnot, které jsou typické pro post-komunistický areál jako celek). Kromě pozitivních trendů však Birch upozornila na některé problémy, které se v regionu vyskytují (vysoká parlamentní fragmentace, vzestup nacionalistických tendencí, korupce atd.) a které ztěžují efektivní a hladké fungování politických systémů.

Po úvodní obecnější přednášce následovaly případové studie volebního chování, v jejichž rámci byly identifikovány základní *cleavages*, které byly pro danou dobu a daný stát dominantní, a analýzy dopadu posledních voleb na (budoucí) podobu stranické soutěže a politického prostředí ve visegrádských zemích.

Čtveřici analyzovaných států lze rozdělit do dvou skupin: Na jedné straně stojí Česká republika a Maďarsko, kde je stranická soutěž, resp. chování voličů, víceméně stabilní a odvíjí se od tradičních socioekonomických štěpících linií (v Maďarsku dokonce od roku 1989); na druhé straně pak stojí Slovensko a zejména pak Polsko, tedy státy, ve kterých k ustálení volebního chování dochází pouze pozvolna či k němu ještě nedošlo.

R. Chytilík a J. Šedo se ve svém příspěvku do diskuse zaměřili právě na ověření hypotézy, zda Českou republiku můžeme považovat z hlediska volebního chování za stabilní. Jako nástroj jim sloužil koncept volatility, resp. upraveného stranického nahrazení, a poměrně zajímavá analýza teritoriální homogenity elektorátu parlamentních stran. Je vhodné poukázat na dílčí zjištění, že zatímco ČSSD, KSČM a ODS mají volební podporu relativně rovnoměrně rozloženou po celém území České republiky, KDU-ČSL se opírá o koncentrované voličské buňky bez pravidelného rozptylu. Koncentrované buňky pak KDU-ČSL umožňují opakovaný vstup do parlamentu; navíc se zdá, že koncentrace voličských buněk v omezeném prostoru je výhodnější i z hlediska efektu volebního systému. To Chytilík se Šedem ilustrovali na příkladu poslední české soudobé parlamentní strany, SZ, která – byť má podporu voličů poměrně rovnoměrně rozestřenou po celém území ČR – dosáhla v konečném součtu znatelně horšího výsledku než KDU-ČSL: Ačkoliv se procentní zisk obou stran lišil o méně než 1 %, KDU-ČSL připadlo 13 mandátů, zatímco SZ pouhých 6.

To však nemění nic na tom, že český stranický systém je poměrně stabilní a i nadále zůstává otevřený novým aktérům. To potvrdil i vstup SZ do parlamentu; tuto událost však nelze přeceňovat a lze ji považovat za potvrzení „přirozené“ tendence zachovat pětistranický formát. M. Strmiska pak dodává, že český stranický systém – který v duchu sartoriánské tradice označuje za semipolarizovaný multipartismus – (ač konsolidovaný) trpí „deficitem legitimacy“ z důvodu pokračujícího stavu „omezených koalic“, ztěžujícího vládní alternaci. Český stranický systém (resp. možné koaliční varianty) je de facto zakonzervován; tento stav by mohl být prolomen otevřenou spoluprací ČSSD s KSČM, resp. ustavením menšinové sociálnědemokratické vlády s podporou komunistů. To by vyvolalo dvě otázky: Podařilo by se odstranit

(nežádoucí) důsledky semipolárního uspořádání a došlo by k vytvoření české varianty „bipolárního kvarteta“? Otázky však zůstávají – v souvislosti s povolebním vývojem – nezodpovězeny.

Maďarský systém lze považovat za dlouhodobě stabilní, což potvrdily i diskusní příspěvky R. Tardose a Z. Enyediho. Navíc můžeme hovořit o tendencích směřujících k de facto bipartijnímu uspořádání (či alespoň bipolární logice systému), což se odráží na zvyšující se koncentraci stranického systému (v posledních parlamentních volbách dvě nejsilnější strany obdržely 86 % hlasů). Tardos i Enyedi navíc upozorňují, že maďarský politický systém je prost relevantní středové formace a stranická soutěž tak de facto probíhá téměř výhradně v rámci dvou bloků – pólů. Koncentrace podpory pak odráží i vysokou míru identifikace voličů s relevantními stranami, což napomáhá udržovat stav vysoké stability (a zároveň společenské polarizace, avšak ne meziblokové izolace). Struktura obou bloků primárně probíhá na ose pravice-levice v kombinaci s „klasickými“ (i novými) štěpícími liniemi: Na jedné straně stojí nacionalistická, konzervativní, antikomunistická, klerikální a tradicionalistická pravice a na druhé straně liberální, antiklerikální, kosmopolitní a anti-antikomunistická levice.

Enyedi dále upozornil na vysokou mírou personalizace stranické soutěže, resp. schopnost stranických lídrů „zastínit“ domácí stranu (a ohrozit tak logiku systému založeného na stranické soutěži); tuto skutečnost podporuje i fakt, že osobnosti stranických lídrů mohou být importovány do politického systému na základě úspěchů v diametrálně odlišné oblasti či na základě jiných charakteristik, než jsou klasické charisma či postupné stoupání po stranickém žebříčku (např. peníze, sláva, organizační schopnosti apod.). Maďarská politika se tak výrazně přibližuje americkému modelu.

Pravým opakem maďarského stranického systému se zdá být stranický systém Polska: Ještě žádné parlamentní volby nevrátily do úřadu dosavadní držitele moci. Mezi jednotlivými volbami navíc docházelo k výrazným stranickým výměnám. Avšak i zde – přes značnou labilitu stranického systému – je možné vysledovat stabilní chování voličů, neboť i zde probíhá hlasování – jak zdůraznil Wołek – v rámci dvou

ideologických bloků: Na jedné straně tak stojí postkomunistická levice, na druhé straně postsolidaritní pravice. Či lépe řečeno – alespoň to tak platilo do posledních voleb v roce 2005, kdy došlo k poměrně významnému posunu (ideového) těžiště stranické soutěže. Zatímco po celá 90. léta XX. století se stranická soutěž orientovala zejména na osu komunismus – antikomunismus (a postoj k církvi), po roce 2000 do úvah voličů vstoupila nová osa odvíjející se od socioekonomických témat. Druhou významnou změnou, kterou parlamentní volby 2005 přinesly, bylo narušení volebních vzorců založených na příslušnosti ke konkrétnímu regionu. Zatímco dříve bylo poměrně snadné identifikovat tři hlavní voličské regiony (Halič, historické regiony Velkopolska a Pomořanska a dřívější ruská provincie Polské království) s jasnou „ideovou“ orientací, dnes je situace složitější.

Volby 2005 však představují pro další úvahy o polském stranickém systému další milník: Jak upozornil Antoszewski, současnou podobu polského stranického systému je již možné označit (s přihlédnutím k dosavadní až extrémní parlamentní fragmentaci) za umírněný multipartismus, se dvěma lehce identifikovatelnými hlavními stranami (nejsilnějším stranám se také poprvé povedlo získat více než 50 % hlasů a více než 60 % mandátů). Avšak i přes jistý náznak zklidnění nelze podle Antoszewského uvažovat o polském stranickém systému jako o konsolidovaném – spíše se stále jedná o systém v tranzici.

Analogii s vývojem v Polsku pak v omezené míře můžeme nalézt v diskusi o slovenském stranickém systému. I zde dochází k poměrně silným změnám mezi jednotlivými volebními obdobími a stranická soutěž probíhala v 90. letech XX. na základě jiných než socioekonomických štěpících linií. Těch však bylo více než v sousedním Polsku – v první fázi šlo o otázky demokracie a národnosti, později o postoj k lídrovi HZDS V. Mečiarovi. Avšak v období 2002 – 2006 došlo – v důsledku reakce na ekonomické reformy prováděné Dzurindovým kabinetem – k nárůstu významu socioekonomických otázek. Stejně tak došlo ke změnám ve voličském chování ve smyslu uvolnění dosavadních (v průběhu 90. let vytvářených) vazeb mezi voličem a politickými stranami. Výsledky voleb 2006 pak odrážely nově zformované uspořádání v rámci systému – voliči volili podle vztahu k: zavedeným reformám (SDKÚ vs. HZDS a KSS), redistribuci (SDKÚ vs. HZDS, KSS a Směr), komunismu

(SDKÚ vs. KSS), vztahu k minoritám (SMK vs. SNS, HZDS a KSS) a vztahům mezi církví a státem (KDH vs. KSS, Smer, SDKÚ a SNS). Z toho vyplývá, že vedle dominantní vícevrstevné ekonomické linie (Smer vs. SDKÚ) pak koexistují vedlejší linie stranické soutěže, jejichž nositeli jsou de facto monotematické strany (SMK, SNS a KDH). Tyto vedlejší linie mohou být natolik palčivé, že jsou v určitém segmentu voličských bank při zvažování volby upřednostňovány, a jsou tedy schopné zajistit (opakovaný) vstup do parlamentu uskupením, které je vnášejí do systému.

Výsledek parlamentních voleb 2006 pak podle Gyárfášové a Krivého naznačuje možné uzavření stranického systému, neboť ve volební soutěži neuspěla žádná nová strana, což je možné chápat jako znak stabilizace systému. Tento závěr naznačuje i Rybář, byť je ve svých závěrech opatrnější: Klade si otázku, zda lze v případě Slovenska o stranickém systému vůbec hovořit, a zdůrazňuje, že vyvozovat závěry z prvních náznaků stabilizace je přinejmenším předčasné.

Workshop *„Parliamentary Elections and Party Landscape in the Visegrád Countries“* pomohl zmapovat nejdůležitější změny, které se udály ve stranických a volebních systémech visegrádských zemí. Jak vyplynulo z celodenní diskuse, poslední volby v regionu a zároveň první volby po vstupu do EU přinesly určitý druh systémového uvolnění (nadále není nutno – v intencích přístupových rozhovorů – předkládat „diplomy za demokracii“) a signalizují buď potvrzení (pozitivních) trendů či nastartování trendů nových. Avšak předvídat, zda nově nastartované procesy povedou k větší stabilizaci, a tedy i konsolidaci diskutovaných systémů, je přinejmenším předčasné a je nutné podrobit daný areál dalším případovým studiím i komparativním analýzám v nastíněném duchu přeshraniční vědecké spolupráce.

Jednotlivé konferenční příspěvky je možné stáhnout na webových stránkách ISPO (oddíl konference).